

Omdat het door moet gaan!

Het leven is hard. De maatschappij is gevoelloos. Machinaal, koud. Wij werken en zwoegen dag in dag uit, het gaat aan de lopende band. Het is soms of de levende ziel eruit ging. En het verlangen komt op naar warmte, naar een veilig thuis, naar een vertrouwde wereld, waarin men goed geborgen is. Het harde, koude leven en de droom van een goede, koesterende wereld, waarin men tot zich zelf komt en zich zelf ontplooit. Zo is het altijd geweest. Het leven is voor de meeste mensen moeilijk en zwaar. In hun verlangen, hun droom zoeken zij het goede leven. En al zoekende komen zij mensen tegen, die zeggen het gevonden te hebben. Die mensen zijn zeker, zij weten waar de veiligheid, de warmte te vinden zijn. Kom maar bij ons, roepen zij uit. Hier is het. Sluit u aan, wordt een der onzen, dan hebt U niets meer te vrezen en te lijden. Hier is troost en verlossing. En wij luisteren en ontdekken, dat ook zij mooie dromen hebben en erin geloven. Zij zijn niet anders dan wij: ook bij hen een zwaar bestaan en een heerlijke droom van een andere wereld. Wat doen zij en wij anders dan in de onherbergzame vrieskou van het leven kleurige beeldjes toveren van zon en blauwe lucht en bloemen en vogels? Daarom schreef Remco Campert het volgende gedicht:

VOORDRACHT REMCO CAMPERT.

in de winter is de lucht
gebouwd van droge machines
bomen staan aan de lopende band
en bijna ontzield

wij willen door de dorpen dwalen
en horen hoe het vee zijn hoeven schraapt
en luister,
honden waarschuwen
dat het gevaar voorbij is

in de avond teruggekeerd naar de stad
luisteren wij naar de man
die vergeefs verklaart
dat wij ons het best verwarmen
daar en daar

en snachts
als de sterren in de stoepen vriezen
en de maan koud vuur is
vlak bij de hand
drukken wij plakplaatjes van vogels
op de bloemenruiten af

U hoort het, de dichter van deze tijd brengt onder woorden, wat wij zijn tijdgenoten, innerlijk beleven. Want al kiest hij zijn eigen beelden — het zijn altijd de beelden van het leven van ons. De dichter plaatst zich niet buiten de maatschappij. En hij is er niet op uit alleen te schrijven over zijn persoonlijke zaken. Hij leeft met ons allen hetzelfde leven en maakt daarvan een beeld. Hij doet dat, opdat wij het zullen herkennen: kijk, zo is het. Herkenning betekent verheldering. Dat is ook de bedoeling. Het heeft niet zoveel zin alleen te zeggen: zo is het. Dan beleven we de moeilijkheden twee keer in plaats van één, en dat vindt niemand prettig. Dat helpt bovendien ook niet. Tenzij — tenzij helderder inzicht iets van uitzicht met zich mee brengt, b.v. het besef: het leven is een koude winter en onze dromen zijn een schrale troost, maar diezelfde dromen betekenen, dat we er niet in berusten. In ons zien we betere tijden. Die vogels, die kleurige plakplaatjes schijnen kinderspel, goed voor dromende dichters. In werkelijkheid bewijzen ze de aanwezigheid van een kracht die naar een betere wereld streeft.

De tegenwoordige dichters kunnen ook scherpe kritiek uitoefenen op maatschappelijke gebeurtenissen, b.v. op de oorlog. Zij doen dat anders dan de vroegere dichters. Oorlog en mensen zijn nu ook anders. De dichter Lucebert begint met een grimmige spot. De wereld van ruïnes en rode brandgloed in de lucht lijkt bij hem eerst wel een schitterend natuurverschijnsel. Hij hoort ook de mensen, die in nood gauw naar de kerk lopen en hun pijn zodoende een mooie schijn geven. En is het laatste woord van de stervende soldaat op de verschroeide aarde niet een roep om zijn moeder? De bommen vallen, de kleine, en ook die grote, die een reusachtige parasol maakt. Het bloed druppelt, en de mens wordt klein en valt op z'n knieën. De overtuigden, de zekeren, berijden hun stokpaardjes. Zij roepen: kom bij ons, hier is redding. Zij zuigen de mensen naar zich toe, zij trompetten hun reddende waarheden luidkeels uit. Maar de wereld staat in brand. De dichter verstijft zich in bittere spot:

VOORDRACHT: LUCEBERT: WERELDDEEL.

oh hoe prachtig rustig groeien ruïnes
onder rood de blote lucht bespattende vliegmachines
en op verfraaide wintervoeten biechtelingen
piepende hier en daar zwerfen de pater toe
en hoe als hoorde hij zacht nog „mamma” zingen
zo star verstokt hurkt op de kraterringen de blinde

en als snelle slapers vallen de grote vogels
en de kleine vlerken als schichtige vlokken vallen
en daardoor bonzend een zonnehoeft bouwen de bomen
maar de pinken de pinken die druplen en tikken
en maar de wimpers neerslachtig ruisen en knielen
en daardoor en daardoor bonzend een schroeiende zonnehoeft bouwen de bommen

rondom de ruiters en rondom hun stokpaard
over de aarde van zuigers en over de aarde van blazers
oh hoe toch prachtig en rustig daar groeien ruïnes
en daarboven: oh hoe prachtig hardvochtige vliegmachines
bespatten het luchtige lichaam met snauwende vlammen en vliegen

Ook in dit gedicht herkennen wij een werkelijkheid, die bestaan heeft en dreigt. De dichter zegt het duidelijk. En hij legt er zich niet bij neer. Dat blijkt uit de hele toon van zijn gedicht. Er leeft verzet in hem tegen de oorlog. Hij is een van die mensen die er geen natuurverschijnsel in zien. Vandaar zijn grimmige spot met die prachtige groeiende ruïnes. Hij ziet de stakkerige mens en z'n armzalige toevluchtsoorden. Hij heeft dus een hogere opvatting van de menselijkheid, waarbij vergeleken de realiteit armzalig is. Hij wil meer en laat daarom scherp zien hoe veel minder het is. De moderne sociale poëzie is niet van taak veranderd, wel van taal en beeld.

Ze spreekt de taal en vertoont het beeld van onze tijd. En wij verstaan het en voelen met de dichter mee.

Hoe dikwijls wordt niet de gedachte opgeroepen, dat in onze tijd een totale ondergang mogelijk is. Het zou wel een wonder zijn als de dichters eraan voorbijgingen. Ook in romans wordt meer dan eens het absolute einde, gelaten gedragen, beschreven. De dichter Ben Gami maakt er een gedicht van. De laatste bescherming valt weg. De aarde is een woestijn. Een vreemde ster schuift 's nachts om de aarde. Zonder angst, zonder gebed dus, staan de mensen en kijken. Geen reddende ster, geen boodschap van nieuw leven. Hij gaat slechts voorbij, komt op een dag niet meer terug. Het leven blijkt een toevalligheid, een nietigheid in het heelal. Die erkenning is het laatste gevoel van geluk, zoveel mens zijn ze toch nog. Zwijgend sterven zij in de woestijnwereld, die koud en leeg voortwentelt door een koud zinloos heelal:

VOORDRACHT: BEN GAMI: TOEN DE ZEVENDE TOREN.

Toen de zevende toren was verbrokkeld en vergaan
Beseften zij dat alle land woestijn moest worden;
Nog gingen zij in 't zand niet liggen sterven. Een ster,
Groter dan de sedert eeuwen naderende zon.
Schoof bij heldere nacht rings om den einder.

En schoon zij niet meer baden, want hun angst was dood,
Stonden zij in groepen op de kale heuvels
En zagen hoe de schaduwen verschoven
Terwijl het lichtend wiel zijn reis volbracht.

Toen ook dit teken gelijk een legende verdween,
Sloten zij hun ogen op de witte vlakten hunner zielen,
Vonden er een glimlach en droegen hem gelijk een licht
Achter de dorre huid van hun gelaat. Zo laat herkenden zij
Het toeval van kil bestaan, het zweven van een pluim
Naar de palm der hand. Zij strekten zich in 't warme zand,
Lichtende juwelen op een glinsterend wit bed,
En stierven zonder woord, zonder afscheid, zonder berouw.

Hier ontbreekt elke hoop, elk uitzicht. Wie kent die stemming niet?

Wie ziet niet van tijd tot tijd soortgelijke beelden voor zijn geest?

Is dit het laatste woord? Nee. Al direct niet van de dichter Ben Gami. Hij schrijft nog. Dat wil zeggen: er is nog iets om voor te leven. Bijvoorbeeld: de dichtkunst. En hij neemt aan, dat het niet alleen voor hem geldt, want hij laat z'n gedichten drukken.

Het is nog de moeite waarde een stukje cultuur te maken. Dat betekent: het leven voort te zetten op een scheppende wijze. Wie dus dicht over een totale ondergang, is tegelijkertijd bezig het leven voort te brengen, iets nieuws te maken, dat getuigt van de scheppende kracht van de cultuur. Dat weten de dichters natuurlijk. Zo'n ondergangsgedicht is een stemming van het ogenblik of van een bepaalde tijd. De dichter is veel te veel een maker van nieuw leven om in ondergang te berusten. Als het er op aankomt, tekent hij verzet aan tegen de allesvernielende krachten. En hij is bereid steeds opnieuw te beginnen:

VOORDRACHT: HANS ANDREUS: BEGINNEN TE GELOVEN.

Beginnen te geloven,
dat er een leven op aarde mogelijk is,
daags leven maar met liefde als een hartslag
en met een geluk niet alleen voor de man
de vrouw en het kind,
maar in het zich verliezen in het andere,
elk ander, —
met mensen als kinderen,
vrienden, feestgangers.
Mensen.

Spiegels en het verleden. Maar spiegels verweren
en met het verleden komt men niet uit;
geen mens leeft met het verleden.
Maar het valt moeilijk de eenvoudige
zon te aanvaarden
en de aarde te bewerken met machines of woorden,
te begrijpen,
dat er een simpele mogelijkheid tot vreugde is,
vreugde omdat het door moet gaan,
de stilstand voor het ogenblik is,
omdat het door moet gaan.

Met mensen die leven onder de daken van hun gedachten
en in de landschappen van hun gevoelens
en die de ruimte verwachten. Mensen.

Mensen. Daarbij komen we tenslotte uit. Een koude, technische maatschappij, oorlog, totale ondergang: het bestaat allemaal niet zonder de mensen. De mogelijkheid tot ondergang ligt in ons, de mogelijkheid tot leven, nieuw leven.

De dichters maken nieuw leven. Zij spreken steeds als makers van nieuwe waardevolle dingen. Zij hebben in deze tijd de behoefte bij de mensen te zijn, één van hen, mét hen te leven. Zij spreken ons leven uit, omdat zij ervan houden; ook hun haat is liefde, want die haat is woede om leven, dat niet echt en waarachtig is. Hielden zij niet van het leven, zij zouden hun mond stijf dichthouden. Maar zij spreken het leven uit. En wij luisteren, meelevend. Zij zeggen dat het leven door moet gaan. Zij erkennen geen ondergang, juist omdat zij steeds opnieuw beginnen, steeds nieuwe dingen maken, waarin het leven zich voortzet. En zij zoeken het niet ver buiten de wereld of de maatschappij. Die dooltochten van de romantiek zijn niet de hunne. Temidden van de mensen leven zij en zien in hun geest een menselijke wereld:

„met mensen als kinderen,
Vrienden, feestgangers
Mensen”.

DR. J. C. BRANDT CORSTIUS

HET WOORD VAN DE WEEK

31 augustus 1958

VERSCHIJNT WEKELIJKS

11e jaargang nr. 35

Frankering bij
Abonnement
UTRECHT

De Heer
Mevrouw
Mejuffrouw

D. TH. WINTER W
ROOSEVELTLAAN 143
AMSTERDAM - 4 2-10

Onbestelbare exemplaren
terug aan:
Oudegracht 152, Utrecht

Lezingen voor de radio

- 7 sept. 9.45 uur V.A.R.A. „Wijsheid en techniek”. Dr. V. Schenk.
14 sept. 9.45 uur V.A.R.A. „Angst”. Prof. Dr. T. T. ten Have.
21 sept. 9.45 uur V.A.R.A. „De Eenzame”. Mevr. A. J. Groenman-Deinum.

Het Woord van de Week

Humanistische radiolezingen uitgesproken voor de Vara-microfoon.

Administratie: Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht, Postgiro 304960.

Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 4,— p. j., buitenland f 4,60 p. j., losse nummers f 0,25.